

СОЦІОЛІНГВІСТИКА ЯК НАПРЯМ ПРИКЛАДНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Лариса Азарова

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри мовознавства,
Вінницький національний
технічний університет
E-mail: azarova.larusa@gmail.com

Вероніка Азарова

Студентка 2-го курсу
Київський університет
імені Бориса Грінченка
nskolazarova14@gmfil.com

Інтерес науковців усього світу значно посилюється останнім часом до вивчення соціолінгвістики як одного з напрямів мовознавства. Соціальний підхід до вивчення мовних фактів був наданий в працях лінгвістів ще наприкінці XIX – початку XX століття. Основні поняття соціолінгвістики здійснено в роботах Р. Вордо, Р. Белла, П. Траджила, Дж. Фішмана, В. Лабова та інших науковців. Українські вчені О. Мельничук, Ю. Жлуктенко, В. Русанівський, Л. Ставицька, А. Загнітко, І. Кудрейко, В. Радчук, М. Стріха, Ф. Горевич, З. Омельченко, Н. Клименко, О. Ткаченко, В. Демченко та ін. зробили вагомий внесок у розвиток сучасної соціолінгвістики. Вони досліджували соціальну причину мовних змін, проблеми двомовності, контактів української мови з англійською, німецькою; теоретичні та методологічні проблеми соціолінгвістики, питання мовної компетенції, особливості морфологічної системи східностепових говірок; впроваджували в українську соціолінгвістику такі поняття як мовна стабільність і стійкість, соціолінгвістична класифікація живих і мертвих мов; досліджували суржик і

вивчали мову як суспільне явище. Незважаючи на численні наукові праці в даній галузі, потреба в об'єднанні соціолінгвістичних досліджень на сьогодні є актуальною. Соціолінгвістичний напрям мав і має дотепер декілька різних назв: «лінгвосоціологія», «лінгвістична соціологія», «соціологічне мовознавство», «соціологія мови», «соціальна лінгвістика», «соціолінгвістика» та ін. У сучасному мовознавстві яскравим прикладом є синонімічне вживання термінів «соціальна лінгвістика» і «соціолінгвістика», хоча деякі дослідники вважають за доцільне проводити паралелі між соціолінгвістикою та соціальною лінгвістикою. Ці терміни закріпилися в нас приблизно в кінці 60-х років. Термін «соціолінгвістика» було вперше вжито ще у 1939 р. Томасом Ходсоном [7,8]. Цією назвою був позначений напрям, який свою головну мету вбачав у дослідженні мови як суспільного явища.

Соціолінгвістика (від лат. *societas* – спільність і лінгвістика), соціальна лінгвістика – галузь мовознавства, що вивчає соціальні аспекти розвитку мови, її суспільні функції у синхронії і діахронії, механізми взаємодії мови і суспільства. Соціолінгвістика розвивається на стику мовознавства, соціології, соціальної психології, етносоціології. Її поняттєвий апарат містить, з одного боку, лінгвістичні поняття, з іншого – соціологічні, між якими встановлюються певні кореляції [5: с.583], а саме: соціолінгвістика розглядається як сфера взаємного проникнення соціології і лінгвістики, що охоплює все розмаїття впливу соціальних чинників на мову і мовних чинників на суспільство. Найголовнішими проблемами соціолінгвістичного опису є соціальна диференціація мови, мова і суспільство, мова і нація, мовна політика та мовне планування, мова і культура, двомовність. Соціолінгвістика порівняно нова наука. В Україні почала розвиватися в 60-х рр. [5: с.583]. Предметом дослідження цього часу були: питання мовної політики і будівництва в країні, зв'язку мови з культурою, різні аспекти двомовності. Існуючі політичні умови вплинули на зміст і спрямування соціолінгвістичних досліджень і суттєво перетворили соціолінгвістику на засіб обстоювання офіційної політики та ідеології. Особливістю цього періоду (60-х поч. 80-х рр.) була наявність

войовничого догматизму, однобічна увага до розвитку мови, відсторонення від фактів реальної мовної ситуації в Україні. З другої половини 80-х рр. соціолінгвістика збагачується новими напрямками та методами дослідження. Набувають поширення методи анкетування, безпосереднього спостереження, опитування інформантів, інтерв'ю; посилюється увага до процесів мовного розвитку країни, змінюються існуючі уявлення щодо мовної ситуації в Україні, впроваджуються питання мовного законодавства в державі.

Звернімося до найвідоміших визначень соціальної лінгвістики. Існує широке і вузьке тлумачення терміна «соціолінгвістика». У широкому розумінні соціолінгвістика пояснює всю сукупність «площинних» членувань мови, усю систему її варіантів. У вузькому ж розумінні предметом соціолінгвістики є вивчення того членування мови і її функціонування, яке намічається в площині соціальних груп і суспільних прошарків колективу [2: с.19].

М. Юсслер у монографії «Соціолінгвістика» подає таке тлумачення цього терміна: «Відносно молода наука (наукова галузь), що займається вивченням взаємодії науки і суспільства у міждисциплінарному плані, співпрацює з іншими науками. За допомогою соціолінгвістики було розширено емпіричні можливості мовознавства. Важливим об'єктом соціолінгвістики є соціальний варіант (соціальна варіативність)» [6: с.195].

Соціолінгвістика – соціальна лінгвістика – наукова дисципліна, що розвивається на перетині мовознавства, соціології, соціальної психології та етнології. Вивчає комплекс питань, пов'язаних із суспільною природою мови, її громадськими функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову та роль, яку відіграє мова в житті суспільства. Найважливішими проблемами, якими займається соціолінгвістика, є соціальна диференціація мови, мова і нація, мовна ситуація, взаємодія мови й культури, двомовність і багатомовність, мова і суспільство, мовне планування, мовна політика тощо [1].

Соціальна лінгвістика (соціолінгвістика) – напрям мовознавства, що вивчає суспільну зумовленість виникнення, розвитку й функціонування мови, дію суспільства на мову й мови на суспільство [1].

Соціолінгвістика – це розділ мовознавства, який вивчає причинові зв'язки між мовою і фактами суспільного життя [2: с.18].

Один із фундаторів сучасної соціолінгвістичної думки Вільям Лабов розглядає соціолінгвістику як мовознавчу науку, що вивчає «мову в її соціальному контексті». Тобто соціолінгвістика вивчає мову і суспільство з максимальним акцентом на мові, тоді як соціологія мови зосереджується на суспільстві [3: с.88].

Вивчення соціолінгвістики особливо важливе в наш час, коли вплив соціальних факторів на мову надто помітний і призводить до суттєвих змін у функціонуванні лексичних, словотворчих і граматичних засобів [3: с.87]. Необхідно бачити нові тенденції у розвитку мови, правильно оцінювати і враховувати мовні фактори в «соціальному контексті», однак не повинно бути ані надлишкової соціалізації мовних явищ, ані недооцінки ролі соціальних факторів у житті мови.

Предмет соціолінгвістики розуміють у трьох значеннях: це мова і суспільство, усі види взаємовідносин; ситуації вибору того чи іншого варіанту мови; вивчення особливостей мови різних соціальних і вікових груп мовців. Мовне співтовариство, мовна ситуація, мовний код, перемикання кодів, білінгвізм, диглосія, мовна поведінка, мовна норма, мовне спілкування, мовна варіативність – все це є основним поняттям соціолінгвістики. Крім того сюди належать деякі поняття із соціології та соціальної психології: соціальний фактор, соціальна роль, соціальне суспільство та ін. [3: с.84].

Соціолінгвістів насамперед цікавлять види комунікацій як мовних, так і немовних; вони сприймають комунікацію як синонім «спілкування» в рамках певної ситуації, яка складається з адресата, адресанта, спілкування (офіційне, дружнє), мети, а також із паралінгвістичних кантів (жести, міміка, пауза), зі способу спілкування (усне чи письмове).

Соціолінгвістика вивчає мову у зв'язку із соціальними умовами, суть яких полягає в комплексі зовнішніх обставин розвитку та функціонування мови. Сучасна соціолінгвістика – це галузь мовознавства, оскільки об'єкти, цілі,

завдання досліджень мають мовознавчу природу. Соціолінгвісти запозичили багато методів масових обмежень усних опитувань, анкетування у соціологів, які вони використовують під час розв'язання мовних проблем.

Соціолінгвістика безпосередньо звернена до проблем спілкування, а саме: міжособистісного, мікро- і макросоціальних груп, різних мовних колективів; вона пов'язана із соціальною та мовленнєвою поведінкою мовців, а також із проблемами мовних контактів і взаємодії різних мов.

Якщо структурна лінгвістика надавала перевагу вивченню структурної варіативності в аналізі однієї мови, соціолінгвістика акцентує увагу на вивченні функціональної варіативності мови в суспільстві, яке значно впливає на мову і відчуває опосередкований вплив з боку мови [4: с.51]. Із самого початку виникнення науки про мову лінгвістів цікавила проблема зв'язку мови і суспільства, оскільки мова як засіб спілкування виникає і розвивається лише з потреби і необхідності комунікації з іншими людьми. Отже, мова – явище соціальне.

Соціолінгвістика розглядає такі проблеми: мова і нація; вивчення національної мови; соціальна диференціація мови на всіх рівнях її структури; характер взаємозв'язків між мовними та соціальними структурами; типологія мовних ситуацій; соціальні аспекти двомовності; мовлення в контексті соціальної ситуації; мовна політика як одна з форм свідомого впливу суспільства на мову. Міждисциплінарний статус соціолінгвістики знаходить відбиття в предметно-понятійному апараті, який вона використовує [4: с.53]. Сучасна соціолінгвістика розглядає мову і суспільство структурами, а не просто сукупностями будь-яких одиниць. Таким чином соціолінгвісти знаходять системну кореляцію мовної структури і структури соціальної. Соціолінгвістика пов'язана з цілим рядом наук: з історією мови, етимологією, географією, ареальною лінгвістикою, діалектологією, етнографією, соціальною психологією, лінгвостилістикою. Таке розуміння цієї дисципліни зумовлює визначення її предмета, методів дослідження.

Отже, соціолінгвістика – це наука, що вивчає проблеми, пов’язані із соціальною природою мови, її суспільними функціями, механізмом впливу соціальних чинників на мову і роллю мови в житті суспільства. Цілком перспективним має стати прагнення до подальшої роботи над систематизацією сукупності усіх понять, що використовують у сучасних соціолінгвістичних дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія. – 30.01.2004.
2. Загнітко А.П. Соціолінгвістика: предметно-поняттєвий апарат // Вісник Львівського університету. – Вип. 46. – 2009 р. – С. 16–25.
3. Карпінський Ю. В. До питання про базовий понятійно-термінологічний апарат сучасного соціолінгвістичного дослідження / Мовознавство. – Вип. 8. – №1. – 2017. – С. 87 – 91.
4. Михайлець Л. М. Мова і суспільство (філософський аспект) / ХарPI НАДУ. – №10. – 2007.
5. Українська мова: Енциклопедія. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана. – 2004. – 631 с.
6. Юсслер М. Соціолінгвістика. – К.: Вища школа. – 1987 р. – 273 с.
7. Danesi M. Language, Society, and New Media: Sociolinguistics Today / M. Danesi. – Routledge; Taylor & Francis Group, 2016. – 314 p.
8. Wolfram W., Schilling N. American English. Dialects and Variation. Third Edition / W. Wolfram and N. Schilling. – Wiley Blackwell, 2016 – 457 p.